

RAZLIČITA SHVAĆANJA ODNOSA DIDAKTIKE I METODIKE U DIDAKTIČKOJ I METODIČKOJ LITERATURI U NAS

BARBARA KOLMANIĆ*
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 37.02:371.3
Stručni članak
Professional paper

Primljeno
: 1997-11-17
Received

U ovome radu razmatraju se stajališta više autora o odnosu didaktike i metodike u suvremenoj znanosti. O tome se pojavljuju mnoga pitanja, epistemološke i praktične naravi, posebno u odnosu didaktika-opća metodika - metodika. Kako je riječ o dvjema pedagozijskim disciplinama koje se bave sličnim sadržajima, neki se autori zalažu za zamjenu termina "metodika" u sintagmu "didaktika predmeta" ili "specijalna didaktika", a drugi opet za didaktiku koja će biti induktivno konstruirana iz metodike.

Ovaj je rad pokušaj da se objektivno sagledaju aktualni problemi uzajamnog odnosa didaktike i metodike i njihova interkorelacija, bez pretenzija da se nude nova terminološka rješenja.

KLJUČNE RIJEČI: didaktika, metodika, interkorelacija

Neka epistemološka i metodološka pitanja u suvremenoj znanosti

U suvremenoj znanosti o znanosti aktualizirano je pitanje o uzajamnom odnosu znanosti i njihovu međusobnom djelovanju, odnosno utjecaju jednih na druge. To se pitanje povezuje u procese znanstvenog spoznavanja i istraživanja svijeta u fizičkom, biološkom, socijalnom i antropološkom području. Ova se

* Studentica III. godine pedagogije i filozofije.

područja ujedno postavljaju kao globalni okviri znanstvenim sustavima, pa govorimo o:

- a) sustavu znanosti koje proučavaju fizičke pojave i njihove zakonitosti;
- b) sustavu znanosti koje proučavaju biološke pojave i njihove zakonitosti;
- c) socijalne pojave i njihove zakonitosti;
- d) antropološke (humanističke) pojave i njihove zakonitosti.

Unutar tako široko modeliranih znanstvenih sustava pojavljuju se brojne znanstvene discipline koje uspostavljaju međusobne odnose i djeluju jedne na druge (Rosandić, 1986, 14).

Prema Rosandiću (ibid. 15), dosadašnji rezultati povezivanja znanstvenih disciplina u područja društvenih znanosti veoma su skromni. Društvene i humanističke znanosti još uvijek nisu riješile pitanje uzajamnih odnosa unutar sebe samih.

Tako na temelju tendencija koje se očituju u suvremenoj znanosti možemo govoriti o dva pravca:

1. pravac očituje se kao proces diferencijacije;
2. pravac u suvremenoj znanstvenoj metodologiji očituje se kao proces integracije znanosti.

Proces diferencijacije očitiji je tamo gdje se primjenjuje empirijska metodologija eksperimentalnog istraživanja. Tu tezu potvrđuje proces diferencijacije u psihologiji, gdje govorimo o pedagoškoj psihologiji, razvojnoj psihologiji, kognitivnoj psihologiji, kliničkoj psihologiji itd., sociologiji i pedagogiji gdje imamo, primjerice, sociologiju obrazovanja, andragogiju, kibernetičku pedagogiju, metapedagogiju itd. (ibid. 16).

Metodika u suvremenoj znanosti

Rosandić (ibid. 17) ističe da je pedagogija ušla u fazu vlastite znanstvene diferencijacije. U okviru pedagogije afirmirane su različite znanstvene discipline koje su dobile status akademskih disciplina, odnosno proučavaju se kao samostalne znanstvene discipline na visokoškolskim ustanovama. Diferencijacija u pedagoškoj znanosti provodi se prema predmetno-metodološkom kriteriju, pa tako svaka pedagoška disciplina omeđuje svoj predmet istraživanja i sukladno tome ima na raspolaganju različitu metodološko-epistemološku aparaturu. U toj diferencijaciji poseban položaj dobiva metodika koja je tradicionalno pripadala didaktici, a istovremeno se od nje i udaljavala.

Prema Poljaku (Poljak, 1986, 20), metodika je svojevrsni most koji, s jedne strane, spaja integralnu odgojno-obrazovnu teoriju s praksom, ali s druge strane, isto tako spaja integralnu praksu s odgovarajućom teorijom.

Temeljno polazište za određivanje prirode metodike jest konkretni odgojno-obrazovni čin. On je osnovni metodički pojam, a može se definirati kao čin čiji je smisao i svrha prijenos konkretnih ljudskih spoznaja, znanja i umijeća, tj. vještina na one koji ih još nisu usvojili. U svakom činu takvog transfera (prijenosa, a riječ je o nastavi) postoje odgovarajuće metode, oblici, nastavna sredstva koja nisu uvijek primjenjiva za neki drugi nastavni čin (Bežen i dr., 1991, 124). Naime, metode i sredstva nastave književnosti potpuno se razlikuju od metoda i sredstava nastave fizike ili nekog drugog nastavnog predmeta. Metodika je bitno određena sadržajem odgojno-obrazovnog procesa. Sve što se zbiva u odgojno-obrazovnoj praksi kao prijenos znanja i iskustva područje je metodike.

Metodika je, dakle, po prirodi primarno praktična disciplina, što pak znači da se njome u odgojno-obrazovnoj praksi primjenjuju postojeća praktična iskustva i teorijske spoznaje. Osim toga, svaka metodika ima, uz sustav praktičnih aktivnosti i instrumenata, i svoju teoriju, na sličan način kao što je imaju razne druge primijenjene discipline (ibid. 126). Iz toga proizlazi, prema Beženu (ibid. 127), da metodiku bitno određuju utemeljnost u odgojno-obrazovnom činu i prakseološki karakter po kojem je ona primijenjena (tehnološka) disciplina. Ona je također istodobno artistska i znanstvena disciplina.

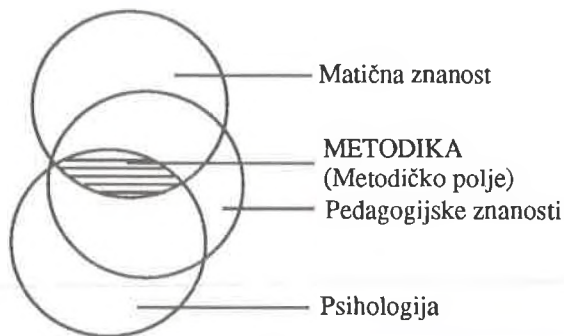
Metodika je (u sadašnjem obliku) nastala iz potrebe uspostave posebnog sustava metoda, instrumenata i drugih aktivnosti kojima će se izabrani sadržaji pojedine znanosti provesti u odgojno-obrazovni proces (ibid. 127). Znanost iz čijeg se korpusa oblikuje nastavni predmet naziva se *matičnom* i ona predstavlja znanstvenu osnovu predmeta. Ona je bitna i za formiranje metodičkog pristupa nastavi, te za određivanje obrazovnih ciljeva u svome nastavnom predmetu (ibid. 128).

Uvođenjem u školu posebnih nastavnih predmeta i predmetnih nastavnika nastaje potreba za posebnim metodikama kao stručno-pedagoškim teorijama svakog pojedinog nastavnog predmeta. Tako je nastavni sadržaj primarno određen znanostima iz koje je preuzet, njenim spoznajama, metodološkom strukturom i unutarnjom logikom, te one bitno utječu na njegovu sustavnu prezentaciju (ibid. 128).

Prema Beženu (ibid. 129), metodika kao teorija i praksa konkretnog odgojno-obrazovnog čina formira se u prostoru dodira i prožimanja triju temeljnih znanstvenih korpusa:

- psihologije (učenik),
- matične znanosti (odgojno-obrazovni sadržaji),

- pedagogijskih znanosti (okolnosti i mehanizmi pedagoške komunikacije).

Slika 1. *Metodika, kao interdisciplinarna znanost, formira se u međuprostoru svojih supstratnih znanosti: matične znanosti, pedagogijskih znanosti i psihologije (prema Bežen, 1991.)*

Ove su znanosti *supstratne* ili *supstancijalne znanosti* za svaku metodiku, što znači da se pojedine metodike izvode iz njihova međuodnosa koji je za svaku matičnu znanost, odnosno nastavni predmet, specifičan pa otuda i posebnost svake metodike u odnosu na sve ostale.

Proučavanje i ostvarenje odgojno-obrazovnog čina ne ograničava se samo na supstancijalne znanosti, već u tome sudjeluju i brojne druge znanosti koje se bave odgojem i obrazovanjem ili su povezane s matičnom znanošću (npr. filozofija, kibernetika, sociologija, lingvistika itd.). Za metodiku su ove znanosti *korelacijske*, a nezaobilazne su u potpunom tumačenju i shvaćanju pojedinih nastavnih procesa.

Osim ovih, postoje i *pomoćne znanosti*, koje sudjeluju u čisto znanstvenim istraživanjima programiranja i recepcije pojedinih nastavnih sadržaja (statistika, povijest umjetnosti, etnografija, informatičke znanosti, itd.).

Struktura metodike, u kojoj su identificirane supstratne, korelacijske i pomoćne znanosti, pokazuje da metodika bilo kojeg predmeta nije homogena ni jednoznačna. Ona kao spoznajnoteorijski subjektivitet nastaje međuodnosom više znanosti pa je zato tipično *interdisciplinarna*, te *sintetska znanost*. Samim tim njen odnos prema didaktici i pedagogiji ne može biti jednoznačan odnos posebnog, pojedinačnog i općeg.

Didaktika u suvremenoj znanosti

Prema Bognar - Matijević (Bognar; Matijević, 1993, 13), didaktika je grana pedagogije koja se bavi teorijom odgojno-obrazovnog procesa. Ona proučava odgojno-obrazovni proces u njegovim različitim vidovima, što je osnovna djelatnost škole, pa se može konstatirati da je ona najvažniji dio školske pedagogije, ali se ipak pojam školske pedagogije ne iscrpljuje didaktikom.

Prema Jelaviću (Jelavić, 1995, 10), didaktika je teorijsko promišljanje nastave, odnosno mišljenje poučavanja i učenja. Ona omogućuje orijentaciju, snalaženje, spoznaju što činiti i na što se usmjeriti, a sve u svrhu što većeg usaglašavanja nastavnog učenja s razvojnim potrebama i mogućnostima učenika. Didaktika, dakle, pridonosi razumijevanju fenomena nastave. Ona uopćava iskustvo i od takvih spoznaja stvara logički sustav znanja o nastavi i osnove znanstvenog pristupa, što izravno koristi unapređenju nastave i njene teorije.

Različita teorijska polazišta, razvoj znanosti na koje se oslanja didaktika, ali i postojanje različitih rješenja u praksi, a čije je uopćavanje didaktika, uvjetovalo je nastajanje različitih, često oprečnih didaktičkih koncepata. Sociocentristički i pedocentristički pristup, znanstveni, umjetnički i radni pristup, adaptabilni i emancipacijski pristup, sistemski i kreativni pristup, samo su neke od mnogobrojnih međusobno suprotstavljenih didaktičkih koncepcija, koje imaju vrlo različite posljedice na praktično izvođenje odgojno-obrazovnog procesa (Bognar; Matijević, 1993, 17).

Dalje određenje didaktike, ali i povratni utjecaj na njezino oblikovanje, imaju metodike.

Interkorelacija didaktike i metodike

Međusobni utjecaj didaktike i metodike nije sporan. Tako, Itković (Itković, 1997, 12) smatra da dok didaktika proučava opće probleme obrazovanja, i prema tome zajednička pitanja nastave, metodika proučava zakonitosti nastave pojedinog nastavnog predmeta. Didaktika je, s jedne strane, osnova za metodiku nastave općenito, ali se, s druge strane, oslanja u svom razvoju na metodike pojedinih nastavnih predmeta. Ili, dok metodičari primjenjuju opće didaktičke postavke na pojedinačne slučajeve u okviru nastavnog predmeta, didaktičar se koristi rezultatima metodike nastave pojedinih nastavnih predmeta kao materijalom za teorijska uopćavanja. Dakle, dok se didaktika može obilježiti kao teorija odgoja i obrazovanja u nastavi i izvan nje, metodika se razvila u pravcu koji omogućuje teorijsko rukovođenje nastavnika u njegovu praktičnom radu.

Didaktika i metodika se bave uglavnom istim pitanjima: nastavom, sadržajem obrazovanja, strukturom nastavnog procesa, nastavnim metodama i sustavima, organizacijom nastave i njenom spoznajnom stranom. Razlike među njima ipak su vrlo značajne. Te razlike proizlaze upravo iz strukture didaktike i metodike. Kako je već prije rečeno, za strukturu metodike podjednako su bitne spoznaje matične znanosti, psihologije i pedagoških znanosti. Za didaktiku su, međutim, spoznaje matične znanosti manje bitne. Ona se ograničava na opća obilježja odgojno-obrazovnog procesa, a ne proučava konkretni odgojno-obrazovni čin u pojedinom nastavnom predmetu. Zato didaktiku ponekad zovu i opća metodika, a metodike specijalnim, odnosno posebnim didaktikama.

Distinkcije didaktike i metodike mogu se vidjeti iz sljedećih primjera:

1. Didaktika i metodika bave se sadržajem obrazovanja. No dok didaktika opširno proučava nastavni plan, raspored predmeta, tjedni broj sati, redoslijed i strukturu nastavnog programa bez obzira na pojedine predmete, metodika se istim tim pitanjima bavi samo sa stajališta nastavnog predmeta, odnosno matične znanosti. Didaktiku primjerice ne zanima zašto je i je li uopće neki pisac ili njegovo djelo u programu književnosti. Za metodiku književnosti, međutim, to je pitanje relevantno.

2. U tradicionalnoj didaktici poznate su različite nastavne metode (metoda demonstracije, metoda praktičnih radova, metoda crtanja, metoda pisanja, metoda čitanja i rada na tekstu, metoda razgovora i metoda usmenog izlaganja). Te bi metode trebale funkcionirati u bilo kojoj nastavi jer se didaktika odnosi na nastavu uopće. Međutim, uvid u metodike pojedinih nastavnih predmeta pokazuje da to nije tako. Premda neke nastavne metode iz pojedinih metodika nose isti naziv kao i metode didaktike, sasvim je jasno da nastavnik ne primjenjuje u konkretnoj praksi didaktičke metode, nego metode iz metodike svakog pojedinog predmeta. Didaktičke metode ne mogu sadržavati sve specifičnosti metodika pa funkcioniraju samo kao opće, teorijske metode.

Didaktika ne zahvaća cjelinu niti jedne metodike, ali se sve didaktičke kategorije mogu identificirati u svakoj metodici. Otuda didaktika nije pojam nadređen metodici, već se ta dva pojma nalaze u logičkom odnosu tzv. interferentne koordinacije, odnosno sama didaktika ne određuje odgojno-obrazovni čin, koji je temeljni pojam metodike (Bežen i dr., 1991, 132).

Bežen (ibid., 133-134) smatra da tradicionalno tumačenje odnosa didaktike i metodika treba obrnuti: umjesto da se metodike pojedinih predmeta deduktivno izvode iz didaktike, didaktiku treba induktivno konstruirati iz metodika, a zatim uspostaviti povratni odnos kako bi se preko didaktike potakao razvoj pojedinih metodika. Naime, kako metodike nisu didaktici imanentne već koordinativne discipline, ne mogu se smatrati derivatima didaktike. Isti autor naglašava da je shvaćanje po kojem metodike treba

derivirati iz didaktike "uzrokovalo stagnaciju i didaktike i metodike. Bez potkrepe metodičke prakse i impulsa matičnih znanosti didaktika je zaustavljena u vremenu i prostoru kao samozadovoljna disciplina pokraj koje prolaze brojne znanstvene, osobito metodološke inovacije u znanstvenom svijetu. (...) No, ako se didaktika izvodi iz metodika, u nju će se uključiti i metodološke inovacije koje se permanentno zbivaju u matičnim znanostima i tako održavati njenu suvremenost, a time i transmisijsku produktivnost prema drugim metodikama. (...) Afirmiranjem metodike u odgojno-obrazovnoj teoriji i praksi zapravo se afirmira i suvremena didaktika, odnosno takva koncepcija odgojno-obrazovnog procesa koja uspostavlja višestrani komunikacijski odnos čimbenika u nastavi, u kojoj su i učenik i učitelj i izvori znanja u višestrukom aktivnom komunikacijskom odnosu".

Zaključak

Utvrdivši metodiku kao pedagojsku disciplinu bitno određenu sadržajem odgojno-obrazovnog procesa, dakle kao onu koja neposredno izvire iz tog procesa, te didaktiku kao teoriju odgoja i obrazovanja u nastavi i izvan nje, nužno je prihvatiti da didaktika nije pojam nadređen metodici, te da metodika nije didaktici imanentna već koordinativna disciplina. Iz toga proizlazi da se metodika ne može reducirati na "primjenjenu didaktiku", već bi didaktiku trebalo induktivno konstruirati iz metodika, a zatim uspostaviti povratni odnos kako bi se preko didaktike potakao razvoj pojedinih metodika.

U svakom slučaju, ni jednoj, ni drugoj znanosti ne smije se osporavati znanstvenost, jer to bi osiromašilo znanost uopće. Tako terminologija u kontekstu odnosa didaktike i metodike ostaje prije svega stvar analize znanstvenika, uz uvažavanje temeljnih odrednica obaju znanosti.

Literatura

- BEŽEN, A., JELAVIĆ, F., KUJUNDŽIĆ, N., PLETENAC, V. (1991): *Osnove didaktike*, Zagreb, Školske novine.
- BEZIĆ, Ž. (1990): *Biti čovjek! Ali kako?*, Đakovo, Biskupski ordinarijat.
- BOGNAR, L., MATIJEVIĆ, M. (1993): *Didaktika*, Zagreb, Školska knjiga.
- BRATANIĆ, M. (1993): *Mikropedagogija, interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja*, Zagreb, Školska knjiga.

- BRUNSWIC, E. (1970): Systeme scolaire et innovation technologique en France, *Revue française de pédagogie*, No 10, Paris.
- ITKOVIĆ, Z. (1997): *Opća metodika nastave*, Split, Književni krug.
- JELAVIĆ, F. (1995): *Didaktičke osnove nastave*, Jastrebarsko, Naklada Slap.
- KUJUNDŽIĆ, N. (1992): Deideologizacija pedagogije, *Metodički ogledi*, 1, Zagreb.
- METODIKA U SUSTAVU ZNANOSTI I OBRAZOVANJA* (1986), Zbornik radova, Zagreb, NIRO Školske novine.
- POLJAK, V. (1991): *Didaktika*, Zagreb, Školska knjiga.
- POLJAK, V. (1977): *Nastavni sistemi*, Zagreb, PKZ.
- ROSANDIĆ, D. (1986): *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Zagreb, Školska knjiga.

Barbara Kolmanić: DIFFERENT CONCEPTIONS OF THE
RELATIONSHIP BETWEEN DIDACTICS AND TEACHING
METHODS IN THE RELEVANT CROATIAN LITERATURE

S u m m a r y

The article looks at the viewpoints of a number of authors concerning the relationship between didactics and teaching methods in contemporary scholarship. Numerous questions have been raised of both epistemological and practical nature, especially concerning the relationship between didactics-general methodology-teaching methods. Since we are dealing here with two pedagogical disciplines which deal with similar fields, some authors have made the proposal to change the term "teaching method" into "the didactics of the subject" or "special didactics", while others speak of a didactics which will be inductively construed from teaching methods.

The article represents an attempt to objectively review the problems of the mutual relationship between didactics and teaching methods and their intercorrelation without any pretensions of offering new terminological solutions.

KEY WORDS: didactics, teaching methods, intercorrelation